

Løberg holder storoppgjør

Sittelsen norsk okkupasjonshistorie

Av Egil Sundar

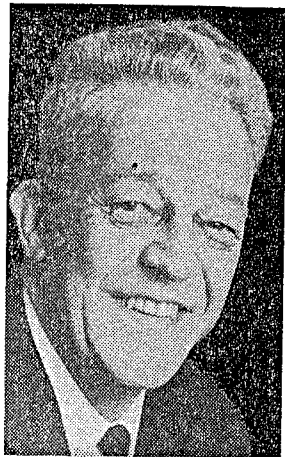
103007

Sverre Løberg:

DET JEG HUSKER BEST.
Aschehoug.

Så er den endelig kommet — boken som alle politisk interesserte og mange, mange fler har ventet på i spenning. Sverre Løberg kommer sent, men han kommer sterkt. Hans erindringer: «Det jeg husker best» er beretningen om fem lange år i tysk fangenskap, om forhørene og «behandlingen» på Møllergaten 19 og Victoria Terrasse, om oppholdet i tukthus og konsentrasjonsleire, om nerveslittende fangetransporter i Det tredje rike — «som en flyttbar brikke i et hemmelig, djevelsk spill». Det er møtet med Hitler-Tyskland og det nazistiske system i sin mest hensynsløse, umenneskelige brutalitet. Det er et avslørende og skremmende dokument. Men først og fremst er Løbergs bok et oppgjør med nordmenn som svek og sviktet i en skjebnetid for land og folk. Løberg er bitende i sin kritikk, og hans fordømmelse er nådeløs.

Forfatterens dype forakt for alt hva Nasjonal Samling stod for, kommer tydelig til uttrykk i hans karakteristikk av visse nøkkelpersoner. Løberg befatter seg særlig lenge og inngående med Quislings sekretær og adjutant, Franklin

Sverre Løberg.

Knudsen, fordi han — ifølge Løberg — er prototypen på dem som intet har lært. Intet. Allerede fra «de harde trede-årene» i Telemark blir Franklin Knudsen skildret som «fanebærer med solkorset, farlig, ikke på grunn av noen utpreget intelligens akkurat, men fordi han eiet en grenseløs naivitet og tårnhøye ambisjoner... Han var i egen innblinding hovedrolleinnehaveren, samtidig som han, når «fiseren» var tilstede, var den mest sleske klakkør, fylt til over drøvelen av germanske slagord og kamprop.»

Løberg sparer ikke på uttrykkene, han taler rett ut og sier hva han mener, utilsøret og uredd — slik vi også kjenner ham fra den politiske arena. Han er ikke nådig mot den han vil ramme, og jeg må tilstå at det av og til virker i hardeste laget, selv om Løberg har vår sympati i de aller fleste tilfelle.

Som ventet legger han ikke skjul på sin skuffelse over den holdning enkelte la for dagen i forbindelse med rettsoppgjøret etter krigen. Løberg skriver bl.a.: «Når jeg videre tenker på den benådnings- og tilgivelsesfeber som fulgte i krigens spor, den som behersket så mange fremtredende personer i vårt land, bagatelliseringen og benektelsen av nazistenes forbrytelser, krampaktige anstrengelser for å døyve sin egen samvittighet, har jeg ofte tenkt å spørre, og jeg gjør det ofte: Med hvilken rett tilgir de — på andres vegne? Er de ikke i besiddelse av den minste følelse av at de ingen slik rett har? Selvsagt måtte de som sviktet, sonet — og lærte, føres tilbake til arbeidslivet, slik den opprinnelige overenskomst var. Men hvor mange ganger er ikke denne overenskomst brutt? Hvor mange av dem sitter ikke idag i fremtredende stillinger uten at man gjennom Domsarkivet kan få den minste opplysning om dem (hvis man ikke personlig vet det), når det gjelder vurderingen av ansettelse «under ellers like vilkår»? Er det så rart at mange ofte undres...»

Nazismen er ikke død, forsikrer Løberg, og han mener at det ikke sterkt nok kan advares mot de tendenser den er kimen til. «Selv om Franklin Knudsen sammen med andre idag lever i et lite hav av selvmiddelidighet, med krav om «Sosial Oppreising» (enslags nazistisk Oxford-bevegelse) og furtenhet over at samfunnet ikke har bruk for hans «fremragende lederevne», er han og hans meningsfeller der fremdeles. Og de har intet glemt. Partiet er forbudt, men de feirer «fiseren»s fødselsdag og minnes

hans dødsdag, gjennom det trykte skrift de gir ut. Det som er skrevet om Franklin Knudsen her, gjelder mange med ham. De eier sikkert et lønnlig håp om at den tiltagende tyske ny-nazisme, som ingen nå kan benekte er tilstede, muligens gir dem en chance til re-ansj...»

Der eksisterer en ny-nazisme som det er grunn til å være på vakt overfor, fastslår Løberg: «Gjennom år har man snakket om «det spirende tyske demokrati», men på enkelte områder har denne spire så vidt rukket opp i de øverste jordlag. Så lenge det vest-tyske folket aksepterer en ny-nazisme, som til og med opptrer i valg, vil det — med full grunn — forekomme store deler av utenverdenen som om deres gamle synder fremdeles blomstrer.»

Løberg kommer også inn på Ralph Hewins' beryktede Quisling-bok, som mange steder bygger på «det historiske sannhetsvidnet» Franklin Knudsens fremstillinger. Denne fremstilling er regelrett løgn, skriver Løberg, som tilføyer: «Det er det tvilen reist i den grad at stoffet, slik det er behandlet av Ralph Hewins, mister enhver grad av troverdighet. Det er ikke historie, men en sammenblanding av historier. Det ny-nazistiske miljøet Hewins har brukt som kilder, enten de er norske eller internasjonale, må finne seg i en karakteristikk som er tiltetgjørende for den historiske verdi.»

Norsk presses holdning i okkupasjonsårene blir viet bred omtale i boken. Det var en svikt i den norske presse, hevder Løberg. Men legger han til — den gjaldt ikke i første rekke journalistene. Han finner støtte for sitt syn i en artikkel av redaktør Nils Hønsvald i Journalisten (5—1947), hvor det bl.a. heter: «Vi skal ganske enkelt nøye oss med å konstatere at pressefronten var en av de svakest frontene vi hadde. Det skyldes sikkert langt mere avisierne enn journalistene at vi var så eftergivende, men det var vi som fremfor noen annen stand hadde plikt til å vise veien i motstandskampen. Vår stand som helhet betraktet gjorde det ikke.»

Presseoppjøret ble juridisk sluttført i stillhet, skriver Løberg. Men politisk og nasjonalt ikke. På grunnlag av det som hendte under besettelsen, mener han at det burde vært lagt opp klare retningslinjer for en mulig fremtidig situasjon. Løberg konkluderer med at Norsk Presseforbund, og ikke minst avisierens forening, selv burde gi støtet til at pressens okkupasjonshistorie blir skrevet. Det ville rense luften, hevder han.

Tiden i tysk fangenskap i sammenhengende fem år — først i norske fengsler, senere i tukthus og konsentrasjonsleire i Tyskland — utgjør de vesentligste kapitler i Løbergs bok. Det begynte med et tretten måneders opphold i Møllergaten 19, hvor man allerede fra de første dager ble advart mot tystere og angivere. «Fy fanden, for usle typer», er Løbergs karakteristikk... «Asosiale, amoralske forrædere var de, i vinnings hensikt ofret de gjerne sin nærmeste familie.»

Løberg belyser forholdene i et norsk fengsel under tysk ledelse, slik han og mange andre gode nordmenn fikk oppleve det på nært hold. Etterhvert kom det også et sterkt kvinnelig innslag i fengselet. Det var kvinner fra forskjellige steder i landet, men ett hadde de til felles, en sterk nasjonal holdning. Forfatteren forteller bl.a. om Greta Molander at hun «var freidigheten selv». Hun hadde lagt sin elsk på vaktens Markus, som hun tirret ved enhver anledning. «Det er slike som meg, som er farlig for små gutter som deg, Markus!» sa hun til den lange, maskuline og dypt fornømede vestfaleren, en av de mest usympatiske i gruppen av tyske politisoldater.

Skildringen av oppholdet i Møllergaten 19 er krydret med episoder, og mange av dem er preget av både humor og dramatisk. En dag fikk fengselet et meget temperamentsfullt innslag — «hundeelsker

og redaktør, noe av det mest utvante menneske jeg kjenner, Anders Lange». Om bakgrunnen for arrestasjonen forteller Løberg at Anders Lange i en farlig sinnsstemning var gått ned til Theatercaféen for å treffe sin venn Macody Lund. På vei innover i kaféens påserte Lange skuespilleren Ernst Diesen, som satt sammen med en bror av Carsten Winger, og de spurte Lange om han kjente «Norges verste fyr»? Anders tente på alle pluggene og svarte: «Nei, men jeg kjenner Norges nest verste fyr!» (Det var Eyvind Mehle han hadde i tankene.) Dette var en forsiktig ouverture til kveldens hovedprogram. Eyvind Mehle var nemlig på Theatercaféen. Macody Lund forsøkte å dempe Anders litt, hvilket mislyktes fullstendig.

Anders Lange sa Mehle sin hjertens mening, og Mehle svarte. Da fant Anders Lange ut at her var det behov for mer sånede argumenter, og dermed fiket han til Mehle så det sang. «Men ikke hardt, Sverre», sa Anders, «med flat hånd, av hensyn til spjellingen.» Macody Lund likte ikke dette, og gav uttrykk for det. Men da kom Mehle igjen og gikk løs på Anders. «Han hadde mot, gut, den tandretuften.» Og så fiket Anders til Mehle enda engang og kastet ham ut gjennom de gamle svingdørene som var der dengang. Dette førte til at Anders Lange straks ble nektet servering, og Mehle dro direkte opp til Victoria Terrasse og meldte episoden til gestapisten Stückmann...

«Dette er den ene side av Løbergs sterkt nyanserte beretning. Den annen side er møtet med de nazistiske gestapister — forhørene, «behandlingen», torturen, henrettelsene. Her presenteres hele registeret av sadistisk grusomhet, metoder og episoder av en slik karakter at de vanskelig kan gjengis i en anmeldelse.

Det hendte undertiden at noen «sprakk» under forhørene. Løberg mener åpenbart at dette er et uttrykk som i høy grad er blitt misbrukt. Det er ingen gitt å vite på forhånd, skriver han, hvilken grense man kan tåle under pinlig og utspekulert forhør med tortur. Bare de som har vært gjennom slikt, er meningsberettiget. Jeg har sett nok av eksempler på dette. Metodene som ble brukt, var ofte rent sadistiske. Enkelte gestapister mishandlet fordi de likte det. Særlig i saker hvor andres skjebne avhang av en eller flere saker, som hadde forgreninger fra gruppe til gruppe, kunne det å stå imot, være helt umenneskelig.

Bak fengselsmurene stiftes be-kjentskap med et rikt persongalleri av nordmenn — menn og kvinner med forskjellig bakgrunn, med sin spesielle egenart, men som hver for seg fremtrer med sterke menneskelige kvaliteter. Forfatteren forteller om mennesker som kommer, og menn som tar avskjed — for aldri å vende tilbake.

Efter lesningen av Løbergs bok er det ett navn som kanskje mer enn noe annet festner seg i bevissheten: Lauritz Sand. Løberg skriver: «Lauritz Sands skjebne fulgte meg gjennom hele kristiden. Sand ble bragt til sykehus, og forhørene ble avsluttet. Jeg traff ham ikke igjen før i 1946. Det var et merkelig møte. Den mannen vil alltid stå i min bevissthet, som det sterkeste eksempel på hva et menneske kan tåle, og hvilket merkelig vesen mennesket egentlig er, med en tilpasningsevne sterkere enn hos noen annen skapning.»

Via Akebergveien og Akershus går ferden til Tyskland, hvor Løberg gir små bilder av det verste konsentrasjonsleirene stod for — massemor-

små barn, og så det daglige som nedbrytende som lå systemet. Her er mengder av neskelig grusomhet. Slikt g man ikke, og det kan sakte vanskelig å tilgi. Forfatteren ger etterkrigstidens Tyskland ikke skarper og mer har tatt avstand fra d skjedd.

— Slike flekker kan en ikke vaske av, skriver Lø i allfall ikke hvis den ikke bunn i oppgjøret med alle svarlige, hvor de enn måtte.

Hvorfor blir ikke de ar trukket til ansvar for sin linger? Er ikke deres sam så hvit som sne?

Tyskerne visste om de konsentrasjonsleirene, det som, hevder Løberg.

Det er en besettende i her foreligger fra Løbergs den engasjerer sterkt. Ingen mann kan stille seg like dette vesentlige kapitel i v historie. Her er brennbar massevis, og kampglad og rammentfull som Løberg e han ikke på kruttet. En kanskje mene at han gir s stander en unodig hard — det får så være. Men i o skyer han langt over mål er i hans polemikk mot n biskop Dagfinn Hauge, so utgav boken «Slik dør me sitt møte med dødsdomte i Akershus festning. Denne hos svært mange menne etterlatt et dypt og varig blir av Løberg betegnet so tatorisk skrift som so «den religiøse etterkrigspr — en propaganda som i form og innhold er fullst tolerant overfor anderle end».

Løberg må naturligvis mene hva han vil. For del vil jeg si at hans a biskopen i denne forbinde ganske utilbørlig. Det skj ellers godt og respektabel

Aftenposten morgen
15. 11. 66